

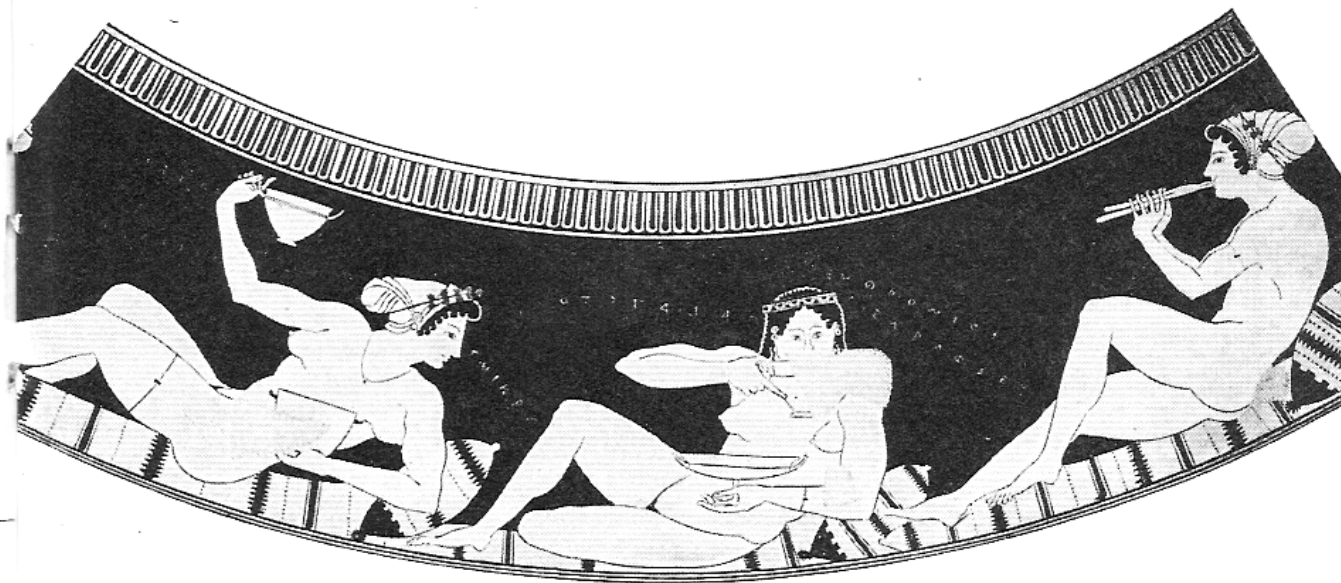
Klassikalise Kreeka naine – tema riik oli tema kodu

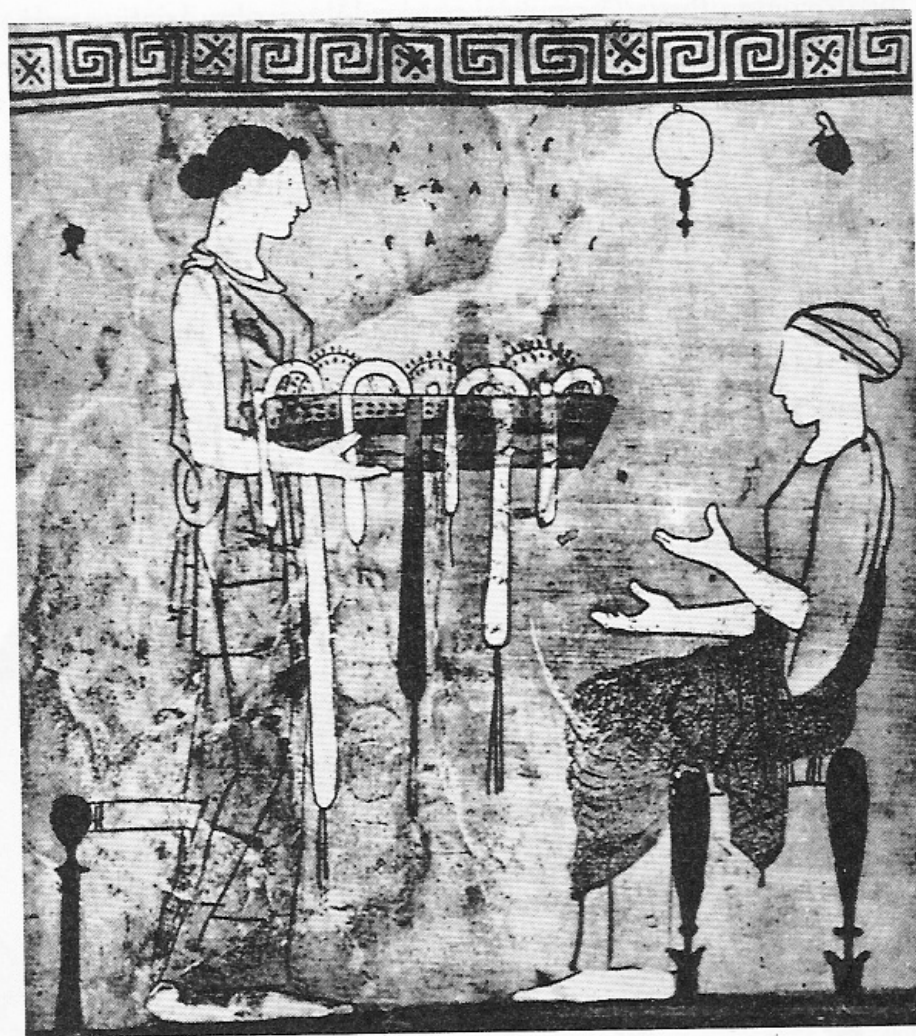
Klassikalise Ateena aega (500–300 eKr) on harjutud pidama naise ajaloo kõige süngemaks perioodiks. On öeldud, et see oli aeg, kus naise kogu elu möödus koduarestis. Selle aja naise olukorra täpseks väljendajaks on peetud oraator Demosthenese ütlust: "Armukesi peame lõbu jaoks, orjatare argielu vajaduste rahuldamiseks, aga abikaasasid selleks, et nad sünnitaksid lapsi ja juhiks truult meie majapidamist." (Demosthenes 58 (Neaira) 122).

Naise positsiooni võib näha ka teisiti. Klassikalist Ateenat on kujutatud ka kui emakeskset ja isa vältivat kultuuri. Kui Ateena linnastus, kaugenes isa perest ning tema majanduslik roll polnud enam selgesti tunda.

Naiste koduaresti panek praktikas ei teostunud. Meil on teateid selle kohta, et naised osalesid avalikel üritustel nagu riiklikud kõnekogunemised, religioossed pidustused, atleedivõistlused, vahest ka teatrietendused. Tänavatel liikusid nad

"Armukesi peame lõbu jaoks..." Hetärid vaasimaalilt.

"... orjatare argiehu vajaduste rahuldamiseks...".
Naised leiba tegemas.
Terrakotagrupp Boiootiaist
V saj eKr.

"... abikaasasid selleks, et nad sünnitaksid lapsi ja jübiks truuult meie majapidamist."
Emand ja teenijatiidruk.
Vaasimaal.

mitmesugustel põhjustel. Peloponnesose sõdade depressioon sundis naised tööle väljapoole perekonda, mh. põetajate, päevatööliste, puuviljakorjajate ja müüjatena.

Koolis on meile õpetatud, et antiik-Kreeka andis inimekonnale demokraatia, kodanikuühiskonna, kus kodanik on mees. Klassikaline arusaam antiikmaailma väärtustest on see, et tähtis on vaid avalik ja poliitiline. Ütlusele, et ateenlane oli homo politicus (poliitiline inimene) mitte homo oeconomicus (majanduslik inimene), on saanud osaks üldine heakskiit. Poliitika oli ateenlasele oluline, töö mitte. See sisaldab ka mõttekäiku avaliku elu paremusest võrreldes eraelu valdkonnaga. Linnriiki (polis) võrreldi alati mehega ja kodune majapidamine (oikos) oli naiste eluala.

Selge on see, et demokraatlikus Ateenas oli suhe polisesse, kodanike üldistesse elistesse, seatud esikohale. Ateenal kui riigil oli võim otsustada oma kodanike elu üle. Naiste olukorda saab mõista ainult siis, kui jälgida polise üldist arengut. Aristokraatia võimu ajal (VII ja VI sajand enne Kristust) oli vahet era- ja avaliku elu vahel väiksem. Muudatus tuli siis, kui mindi üle uue keskklassi valitsusaega. Omand kuulus väikestele jagamatutele koduse majapidamise üksustele ja tuumperekonnast sai majanduslik, poliitiline, bioloogiline ja sotsiaalne üksus.

Polis ja oikos võisid siiski olla vastandlikud. Polis oli avatud, võistlushimuline ja isikupäratu sootsium, samas kui suletud hierarhilise oikose sees tekkisid tihedamad inimsuhted. Suur tähtsus oli sotsiaalsetel suhetel. Naiste produktiivsed, toodangulised toimingud olid polisele tähtsad, aga veel tähtsam oli nende reproduktiivne missioon, järglaste sünnitamine. Abstraktsel tasandil olid naised kesksed just polise jätkuvuse tõttu. Praktikas nõudis reproduktsioon kontrolli ja privaatsuse valjustamist. Tegelikult ei jäänud Ateenas ükski asi avaliku kontrolli alt välja. Kreeka riigi suhtumine naisesse oli kahetine: ühelt poolt imetlev ja austav, teisalt aga tõrjuv ja halvustav.

Uus uurimissuund püüab näidata, et ateenlased arutlesid

avalike ja isiklike huvide suhete üle ja vastavalt kõnelesid ka poliitika ja majanduse vastastikusest mõjust. Oikose tähtsust ei seatud mingil juhul kahtluse alla majanduses ja religioonis, aladel, kus naised Kreekas olid aktiivsed. Avaliku ja eraelu valdkonda tunnetati seotuna ja läbipõimituna. Nii polisel kui ka oikosel oli mõju õiguses, majanduses, religioonis, sotsiaalses elus ja kodanike sotsialiseerimisel. Ateena poliitilises elus olid tähtsad sugulussuhted ja individuaalsed sidemed. Uurimused rõhutavad kreeka maailma sugulusel rajanevaid jooni, olgu siis poliitikas või ideoloogias.

Linnades peeti juhtivaid perekondi olulisteks ja vastavalt ka emasid ja tütreid. Isiklikel suhetel oli Ateena poliitilistes ringkondades oluline koht ja kuna abielu oli ühiskondlik toiming, olid ka naised tähtsad. Tuumperekonda tunnetati poliitilise reaalsusena alates V sajandist eKr. Siis hakkasid perekonna ja naise teemadel mõtteid avaldama nii draamakirjanikud kui ka filosoofid. Tekstidest ei ilmne oikose ja polise vahelisi pingeid. Neis tunnistatakse oikose tähtsust isiksuse kujundajana, tava- kultuuri arendajana, traditsiooni edasikandjana ning müütide ja uskumuste õpetajana. Mõlemat – nii oikost kui polist – vaadeldi võrdväärsete tegevusväljadena.

Klassikalise Kreeka naiste majanduslikke võimalusi on samuti uuel viisil üle vaadatud. Uurimuse lähtekohaks on see, et naistel ei saanud Ateena seaduste järgi olla omandit. See ei tähenda, et asi ei oleks võinud tegelikkuses teisiti olla. Küsimus on seadusetahe ja tegeliku elu vahelises erinevuses. Kohtusaalis käsitleti omandit kui kyriosele, perekonnapeale, kuuluvat, aga igapäevases elus käitus naine omandi valdajana. Naistele kuulusid maa, orjad, raha. Naistele kuulunud orjadest on meieni säilinud teateid vabakslastute nimekirjade kaudu.

Naiste võimalused olla mõjutaja olid mujal Kreekas ehk perifeerias suuremad kui keskuses, Ateenas. On teada, et naised on kinkinud oma vara religioossetel eesmärkidel: naised ei teinud annetusi sama palju kui mehed, aga nende annetuste

summad võisid olla sama suured kui vastavad summad meestel. Selge on see, et naised tohtisid kinkida ka perekonna omandit ja sugugi mitte ainult enda oma:

'Kaasavarast arenes naise võimalus olla mõjukas, kuigi ega seegi kuulunud õigust mööda naisele. Ent igal juhul suhtuti sellesse kui naise omandisse. Euripidese Medeias tunnistatakse, et naisel tuleb endale mees kaasavaraga osta. Ateenas võis riik alates V sajandist eKr maksta vaeste perede tütardele kaasavara. Seetõttu ei hüljanud kehvad pered tütreid niisama lihtsalt.

Naise vastutusel oli koduse majapidamise ehk oikose eest hoolitsemine. Oikos põlnud nii tähtsusetu nagu varem arvati. Ajaloolane Xenophon arvas IV sajandil, et oikose eest hoolitsemine ei erine linnaasjade ajamisest. Nii oli naine koduhoidjana võtmeisik – oluline selle heaolu loomisel. Sokratesele on omistatud sõnad: "kas on kedagi, kelle hoole alla usaldad tõsisemaid asju kui naise hoolde?" Ta lisab: "Arvan, et naine, kes on hea partner majapidamises on suurepärase vastukaal mehele heaolu saavutamiseks." Nii on lubatud naiselegi, et

Ettevalmistused pulmadeks. Vaasimaal.

tema elu eesmärk on püüdnud hea elu poole. Nende ilusate mõtete teostamist takistasid tavaliselt abielunaise noorus ja kontaktide puudumine muu maailmaga. Abielunaist õpetasid ema ja ka abikaasa, kelle eesmärk oli koolitada koostööpartnerit. Seda sünergiat oli tarvis tõhusa majapidamise tagamiseks.

Xenophoni tekstides õpetas abielumees naisele, et mõlemal sool on kasu sellest, kui nad üheskoos ja aktiivselt pühenduvad oikosele. (Xenophon, *Oeconomica* 2.10–15).

Filosoof Platon (427–347 eKr) märgib oma teoses *Seadused*, et me matame kogu oma vara nelja seina vahele ja loovutame selle siis naiste käsutusse. (Platon, *Seadused* 805 e). Õigusjuhtumitest on teada naisi, kes tegutsesid sugulaste asjade ajajana, sest nad tundsid finants- ja pärimisasju. Teatakse ka, et nad ilmutasid algatusvõimet pere äriasjade ajamisel. Xenophoni järgi naist austati ja talle usaldati tähtsaid ülesandeid, aga samas teda ka kontrolliti. Ta rõhutab ka, et abielus ollakse teineteisele truud kaaslased. Uus uurimus ongi välja toonud selle, et kreeka abielu mõte ei olnud niivõrd reprodutseerimine, järglaste hankimine, kui just ühine elu, mis täiel mõõdul teostus hellenistlikul ajajärgul.

Üks põhiline erinevus naise ja mehe elukaars oli see, et tütarlapsed abiellusid alla 20 aastastena, mehed olid aga tavaliselt juba saanud kolmekümneks – nii valvasid vanemad mehed oma noori naisi. Meeste hiline abiellumine oli üks homoseksuaalsuse levimise põhjusi. Kreeka naise ajalugu seostub tihedalt aja kultuuriõhustikuga, kus homoseksualism tõusis keskele kohale. Sootsiumis oli poiss sama veetlev kui naine – oli ju noor naine väga hästi valvatud. Erinev abiellumisiga tõi kaasa sellegi, et päris sageli jõudis naine abielluda kaks korda ja kasvas majas kahte peret. Oletati, et noor lastega lesknaine abiellub uuesti. Töö hulk, mida naistelt nõuti oli tegelikult meestegä võrreldes kahekordne.

Kuigi antiikallikate põhjal on raske otsustada midagi rahvastiku kooslusest, võib siiski oletada, et naine sünnitas

*Noor abieluline: karske,
looritatud, kohusetundlik ja
jumalaid austav. Kreeka
reljeef V sajandist eKr.*

keskmiselt 21-aastaselt. Naise keskmine eluiga oli 36 ja mehel 45 aastat. Naise viljakuse aeg oli umbes 20 aastat, keskmiselt viis last ja vähemalt üks iseeneslik abort.

Suhtumine lastesse muutus vastavalt sellele, kuidas kasvas perekonna väärtustamine. Klassikalisel perioodil hakati idealiseerima vanemate omavahelist suhet ja selles leiduvat tun-

deaspekti. Seda arengut kujutavad kirjandus ja kujutav kunst, eriti hauamonumendid ja nende kirjad. Perekondade hauakividel kujutatakse üheskoos isa, ema ning tütreid ja poegi, mis näitab, kui tähtsaks peeti pereliikmete omavahelist kiindumust.

Hauamonumendid jutustasid austusest naiste vastu. Hauasteel Atikast, IV sajandist eKr.

Komöödiakirjanik Aristophanes kujutab oma näidendis Herilased, kuidas isa Philokleon tuleb koju, olles kohtuistungil vannutatud mehena osalemise eest teeninud kolm obolit:

"Mis vastuvõtu selle eest ma saan, mu tütar
ta ruttab kohe pesema mu jalgu ja hoolega
neid salvima. Neist haarab suudeldes ta ja
siis "issi, issi" armsalt kudrutades ta kolme obolit
mult püüab. Siis mu väike naisukene
ta katäb laua meelitades ja mu külge
siis klammerdub, mind seda, toda laualt võtma ahvatelles"
(Aristophanes, Herilased, 606–612)

Ka eraelu oli huvitav. Filosoofia tõi esile perekonna kui esimese sotsiaalse rühma. Filosoofial tuli anda juhendeid abieluks, laste kasvatamiseks, vanaduseks ja surmaks. Perekonna staatuse kasv mõjutas naiste ja laste positsiooni ja naises ei nähtud enam ainult laste sünnitajat vaid ka oma mehe kaaslast. Naistele püstitati toredaid hauamonumente, kus neid näidati kodu valitsejannade, tagaleinatud abikaasade ja laste emadena. Lapse saamine jäi naise elu eesmärgiks ja tema koduse positsiooni aluseks.

Ühes Lysias kohtukõnes kujutab kandja oma suhet abikaasaga järgmiselt:

Alguses ma hoidsin tal silma peal, mis oligi
mõistlik. Kuid kui sündis laps hakkasin usaldama
teda ja andsin kõik oma asjad tema
hooleks, sest arvasin, et me oleme nüüd
usalduslikus vahekorras."

(Lysias 1, (Eratosthenos) 6)

Lapsi hakati hauamonumentidel ja vaasimaalidel kujutama lastena, mitte miniatuursete täiskasvanutena. Nad mängivad mängu ja askeldavad oma leludega. Tekkis komme anda vanematele lapse sünni pidulikuks muutvaid nõusid, millele oli maalitud väikesi tegusaid lapsi. Vaaside realistlikud pildid lase-

vad meil pilku heita ateenal kodudesse, kus gynaieion, naiste toad, olid mudilaste elupaigaks. Laste ja ema suhet kujutatakse hella ja lähedasena: ema hoiab oma last ise, kuigi peres võibki olla teenijaid. Kirjanduses jutustatakse sellest, kuidas emad ärkavad öösel, et rahustada oma nutvat last või jooksevad naabrite juurde õli laenama, et süüdata lapse kustunud õlilampi. Isad ei paista just väikeste laste hoidmises osalevat. Eeskätt võib neid näha gynaieionis vits peos, et sõnakuulmatuid mudilasi karistada. Sageli magasid emad üksi koos lastega.

Ema ja laste lähedane suhe oli põhjus, et eriti just tütreid kujutati mõnikord mälestusmärkidel ema tütardena, kuigi Ateenal suguvõsakorraldus järgis muidugimõista meesliini. Väikeste laste kasvatamisel ei tehtud suurt vahet nende sool. Tüdrukute ja poiste teed läksid lahku siis, kui lapsed said seitsmeks ning poissi hakati kasvatama avaliku elu tarvis. Korralikud peretütred veetsid aega peamiselt gynaieionis, kuni umbes neljateistkümnelt aastalt olid nad abielukõlblikud ja valmis täitma abikaasa ja ema rolli. Ka klassikalises Ateenas mõjutasid

"...vaid nagu kaalud
ketrajal ausal, kus on iibel
kaasil vaevihid, teisel ent vill
ning säeb ta nad siis tasa-
võrdseks, kaaludes, et tasu
kehva nii selle eest saaksid
ta lapsed"
(Ilias XII, 433–435, tõl-
kinud August Annist).
Naised villa töötlemas. Pilt
ateena õlipudelilt umbes
aastast 540 eKr.

väikelaste elu rohkem sotsiaalsed vahed kui sugu.

Argipäevane kunst, ka hauamonumendid ja vaasimaalid, kõnelevad naise lugupeetud positsioonist. Naistel võis isegi olla täiesti oma elu, omamoodi helluse ja meelehea alakultuur nagu on arvatud vaasimaalide põhjal, kus naisi kujutatakse üheskoos väarikate, harmooniliste ja toimekatena ketramas või õrnade kaaslastena kümblemas.

Uurimustes on kindlaks tehtud, et Ateena linna hauakividel austati ka koduse majapidamisega seotud voorusi. Samuti selgub neist, et oikose jätkuvust peeti tähtsaks. Perekonna hauad olid olulised ning neisse suhtuti austusega. Antiigis oli surmal nii isiklik kui ka avalik nägu, neid mõlemaid peeti tähtsateks.